

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291337>

ІВАННІКОВА Л. В.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського Національної академії наук України. Кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу української та зарубіжної фольклористики (Київ, Україна).

Ivannikova, Liudmyla. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Candidate of Philology (Ph.D.), senior research fellow at the Department of Ukrainian and Foreign Folkloristics (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-5082>

© Іваннікова Л. В., 2023.

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ

СЕЛА ГУБЧА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ:

СПЕЦИФІКА ЛОКАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

KOLIADKA AND SHCHEDRIVKA

IN THE VILLAGE OF GUBSNA IN KHMELNYTSKYI

REGION: LOCAL TRADITION FEATURES

Село Губча Старокостянтинівського району Хмельницької області (тепер Хмельницький район, раніше — Заславський повіт Волинської губернії) та його околиці (села Зеленці, Капустин, Кучівка, Партинці, Пеньки, Стецьки, селище міського типу Гриців Шепетівського району) належать до території Південно-Східної Волині, яку й сьогодні можна вважати малодослідженою щодо її фольклорної музичної та етнографічної традицій. Записи обрядового фольклору з цієї території — велика рідкість як у XIX, так і у XX століттях. Першу велику публікацію здійснив Павло Чубинський на сторінках наукового збірника етнографічних і фольклорних матеріалів з українських етнічних земель у Російській імперії «Труды этнографическо-статистической экспедиции

в Западно-Русский край»¹. Це колядки і щедрівки сіл Губенець, Славута, Вачов, Тубільці Заславського повіту. Статті етнографа Івана Беньковського про різдвяні звичаї на Південно-Східній Волині протягом 1889–1905 років друкував і щомісячний історико-етнографічний та літературний часопис «Киевская старина»². Записи колядок і щедрівок із села Кучманівка Заславського повіту вміщені у збірнику Олександра Малинки «Сборник материалов по малорусскому фольклору»³ (Чернігів, 1902). Невелику кількість записів зимового обрядового фольклору здійснила фольклористка Оксана Панчук на початку 2000-х у селищі міського типу Гриців, селах Корнилівка й Онішківці Шепетівського та Волиця-Керекшина Старокостянтинівського районів.

Записи колядок і щедрівок у селах Губча і Пеньки Старокостянтинівського району в контексті всього обрядового комплексу здійснювала автор цієї статті протягом 1983–1997 років. Частина з них записана з власної пам'яті, оскільки я сама була носієм традиції свого села, частину записала від знаменитих виконавиць, які на той час уже зберігали більшість творів у пасивній пам'яті, зокрема колядки і щедрівки господарю, господині, дівчині й парубкові,

¹ Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел : статьи и материалы. Т. 3 : Народный дневник / С.-Петерб. Императорское русское географ. общество ; собр. П. П. Чубинский. Санкт-Петербург, 1872. VIII, 486, II с.

² Серед статей Івана Беньковського: Рождественские святки на Волине // Киевская старина. 1889. Год 8. Т. XXIV. Январь. С. 236–242; Поверья, обычаи, обряды, суеверия и приметы, приуроченные к «Риздвяным святам» / Документы, известия и заметки // Там же. 1896. Год 15. Т. 52. Январь. С. 1–9.

³ Сборник материалов по малорусскому фольклору (Черниговкой, Вольнской, Полтавской и некоторых других губерний): колядки, щедровки, загадки, пословицы, заговоры, нар. медицина, приметы, рассказы и сказки / собр. А. Н. Малинка. Чернигов : Тип. Губ. Земства. Чернигов, 1902. XXI, 388 с.

вдові. Третю, найбільшу частину фольклорних зразків я записала від церковних півчих, які виконували їх у храмі після богослужінь, а з 1997 року відродили традицію обходу села. Це переважно коляди релігійного змісту, які охоплюють і давні самобутні музично-словесні тексти, характерні для фольклорної традиції Волині (наприклад, «В новограді Віфлеємі стала новина», що має баладний зміст і в ній розвивається євангельський сюжет про втечу Діви Марії до Єгипту і смерть Ірода), і новотвори, занесені внаслідок спілкування з представниками інших регіонів та інших конфесій (багато текстів російськомовних, деякі мають літературне походження). Це стосується й мелодій колядок. Ще одна група носіїв релігійних коляд і щедрівок — громада Церкви євангельських християн-баптистів, які послуговуються як давньою фольклорною традицією свого села, так і друкованими збірниками пісень. Ці обидві групи обмінюються репертуаром, особливо охоче вдаються до цього православні півчі, загалом зорієнтовані на оновлення репертуару, однак, виконуючи певну коляду, не забувають наголошувати, що це «штундерська коляда». Основним критерієм відбору «штундерських» коляд у репертуар православних завжди була і залишається краса мелодії, тексти ж можуть співати, читаючи їх із зошитів. Баптисти ж, навпаки, у своєму репертуарі суворо зберігають «канон»: уникають запозичень від православних, дотримуються лише релігійного репертуару, різко відкидають будь-які мирські коляди, навіть дитячий репертуар, вважаючи їх язичницькими, антихристиянськими.

Протягом досліджуваного періоду (середина 1960-х — початок 2000-х) традиція колядування в моєму селі не переривалась, але носіями її були здебільшого діти різного віку. Найменші (від чотирьох років) виконували дитячі колядки й щедрівки переважно на речитативні мелодії (чотири типи: «Коляд-коляд-колядниця», «Бігла теличка», «Щедрик бедрик», «Щадра, щадра, щадрівонька»). Їх співали хором, малими й великими групами, часто різновіковими, які одночасно звучать в різних тональностях, нагадуючи крякання пташок. Старші діти шкільного віку ходять малими групами

й виконують релігійні коляди («По всьому світі стала новина», «Добрий вечір тому, хто у цьому домі»). Господарі цінують красивий злагоджений спів «в один голос».

Лише в пасивній пам'яті старших носіїв фольклору на межі 1990–2000-х зберігались колядки й щедрівки з традиційними сюжетами господареві, господині, парубкові, дівчині, вдові («Ой ясна-красна на небі зоря», «Чи вдома-вдома бідная вдова», «Ой расна-красна в лузі калина», «Ой в ліску в ліску, на жовтім піску», «Ой під вишнею, під черешнею»). Колядки парубкові, дівчині, господині, вдові з ритмікою вірша 5+5+4 виконувались на одну мелодію, характерну для цього регіону, яка тяжіє до мелодики Західного Полісся. Це стосується й релігійних та світських щедрівок господареві й парубкові («Ой на річці, на Гордані», «Ой у полі плужок горе», «Вдома, вдома пан господар»). Важливо, що виконавці чітко розмежовують різдвяний і новорічний репертуар, дуже суворо дотримуються регламенту його виконання. Це три дні Різдва й «Багатий вечір» 13 січня. На позначення і релігійних, і світських пісень побутують терміни, якими номінують і самі свята: «коляда» і «щадруха».

Як бачимо, на відміну від веснянок, світських колядок і щедрівок у локальній традиції села Губча збереглося мало, вони характеризуються невеликою різноманітністю мелодій (всього шість мелотипів), які використовуються і в релігійних вербально-музичних текстах. І якщо побутування християнських коляд відродилося й продовжує активно розвиватися, то традиція виконання архаїчних зразків на сьогодні практично занепала.